

Ändringar i konsumentköplagen

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2001/02:134 Ändringar i konsumentköplagen.

I propositionen föreslås ändringar i konsumentköplagen, konsumenttjänstlagen och marknadsföringslagen i syfte att i svensk rätt genomföra Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG av den 25 maj 1999 om vissa aspekter rörande försäljning av konsumentvaror och härmed förknippade garantier, det s.k. konsumentköpsdirektivet.

Vidare föreslås införandet av en ny bestämmelse i konsumentköplagen som innebär att en köpare vid köp som omfattas av denna lag får sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer redan genom köpeavtalet. För sådant skydd skall alltså inte längre krävas att köparen har fått varan i sin besittning.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

Ingen motion har väckts med anledning av propositionen, och utskottet tillstyrker att förslagen genomförs.

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Ändringar i konsumentköplagen, m.m.

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i konsumentköplagen (1990:932),
2. lag om ändring i konsumenttjänstlagen (1985:716).

Stockholm den 16 maj 2002

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Tanja Linderborg (v), Marianne Carlström (s), Rune Berglund (s), Karin Jeppsson (s), Henrik S Järrel (m), Nikos Papadopoulos (s), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Viviann Gerdin (c), Ana Maria Narti (fp), Petra Gardos (m) och Jan Orrenius (kd).

Utskottets överväganden

Genomförande av konsumentköpsdirektivet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör anta regeringens lagförslag såvitt gäller genomförandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG av den 25 maj 1999 om vissa aspekter rörande försäljning av konsumentvaror och härmed förknippade garantier (konsumentköpsdirektivet).

Ärendet och dess beredning

Europaparlamentet och Europeiska unionens råd antog den 25 maj 1999 direktiv 1999/44/EG om vissa aspekter rörande försäljning av konsumentvaror och härmed förknippade garantier (konsumentköpsdirektivet). I direktivet finns bestämmelser om bl.a. säljarens skyldighet att leverera varor som är avtalsenliga och konsumentens rättigheter i händelse av bristande avtalsenlighet. Direktivet, som omfattas av avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet), trädde i kraft den 7 juli 1999 och skulle ha varit genomfört i medlemsstaternas lagstiftning senast den 1 januari 2002.

Under förhandlingarna som föregick konsumentköpsdirektivets antagande behandlades direktivförslagen i en av Justitiedepartementet tillkallad samrådsgrupp med företrädare för myndigheter och organisationer. Vidare hölls överläggningar med företrädare för berörda departement i Danmark, Finland, Island och Norge såväl under förhandlingarna som inför genomförandet av direktivet. Nordiska ministerrådets rapport Implementering af direktiv om visse aspekter af forbruger køb og garantier i forbindelse hermed – sed ud fra et nordisk forbrugerbeskyttelseperspektiv (TemaNord 2000:612) beaktades därvid.

Direktivet behandlades även vid ett i oktober 2001 av kommissionen anordnat möte för sakkunniga i medlemsstaternas regeringskanslier. Vid mötet utbyttes erfarenheter av arbetet med att genomföra direktivet och diskuterades tolkningen av vissa bestämmelser.

Som ett led i arbetet att genomföra direktivet har inom Justitiedepartementet utarbetats departementspromemorian (Ds 2001:55) Ändringar i konsumentköplagen – genomförande av EG:s konsumentköpsdirektiv. Promemorian har remissbehandlats och ligger till grund för propositionen såvitt nu är i fråga.

För att genomföra konsumentköpsdirektivet i svensk rätt föreslår regeringen – efter hörande av Lagrådet – att riksdagen antar de i propositionen framlagda förslagen till ändringar i konsumentköplagen (1990:932), konsumenttjänstlagen (1985:716) och marknadsföringslagen (1995:450).

Regeringens förslag återfinns i bilaga 1 och lagförslagen i bilaga 2.
Ingen motion har väckts med anledning av propositionen i denna del.

Direktivets huvudsakliga innehåll

Syftet med konsumentköpsdirektivet är att tillnärma medlemsstaternas lagar och andra författningar i vissa avseenden när det gäller konsumentköp och härmed förknippade garantier och att säkerställa en enhetlig miniminivå för konsumentskyddet på den inre marknaden (artikel 1.1). Direktivet är tillämpligt när en fysisk eller juridisk person inom ramen för närings- eller yrkesverksamhet säljer lösa saker till en konsument. Med konsument avses enligt direktivet en fysisk person som handlar för ändamål som ligger utanför hans yrkes- eller näringsverksamhet. Direktivet är inte tillämpligt på varor som säljs exekutivt eller på annat sätt tvångsvis på grund av lag. Det är inte heller tillämpligt på vatten och gas som inte säljs i begränsad volym eller bestämd kvantitet eller på elektricitet.

I direktivet finns bestämmelser om säljarens skyldighet att leverera avtalsenliga varor (artikel 2), konsumentens rättigheter vid bristande avtalsenlighet (artikel 3), säljarens regressrätt mot annan i tidigare säljled (artikel 4), säljarens ansvarstid och konsumentens reklamationskyldighet (artikel 5) samt garantier (artikel 6).

Direktivet innehåller vidare bestämmelser om att reglerna skall vara tvingande till konsumentens förmån (artikel 7.1), att konsumenten inte får berövas det skydd som direktivet ger genom att lagen i en icke-medlemsstat görs till tillämplig rätt med avseende på avtalet (artikel 7.2), att konsumentens rättigheter enligt direktivet skall kunna utövas utan att det påverkar andra rättigheter som konsumenten har enligt nationell lag (artikel 8.1), och om att direktivet är ett s.k. minimidirektiv (artikel 8.2).

Av det nu redovisade framgår att direktivet, till skillnad från konsumentköplagen, inte innehåller bestämmelser om tid och plats för avlämnande av varan, risken för varan, säljarens dröjsmål, konsumentens rätt att hålla inne betalningen, skadestånd vid fel på varan, priset och tidpunkten för betalning, avbeställning, köparens dröjsmål, verkningar av hävning och bortfall av rätt till hävning, konsumentens rätt att vända sig till näringsidkare i tidigare säljled och frågan om när ett meddelande skall anses ha kommit fram.

Direktivet och dess genomförande i svensk rätt

I propositionen erinrar regeringen om att ett direktiv, enligt artikel 249 i EG-fördraget, är bindande för medlemsstaterna med avseende på det resultat som skall uppnås, men överläter åt medlemsstaterna att bestämma form och tillvägagångssätt för genomförandet. Staterna är således inte bundna av direktivets terminologi och systematik, om väl det avsedda resultatet uppnås med en annan terminologi och systematik. Vid genomförandet av konsumentköpsdirektivet bör, enligt vad som anförs i propositionen, utgångspunkten vara att i möjligaste mån ansluta sig till den terminologi och systematik som redan finns, framför allt i konsumentköplagen men även i konsumenttjänstlagen.

Vidare bör man, menar regeringen, söka att lösa frågor som övervägts tidigare vid genomförandet av direktiv på närliggande områden på samma sätt som i dessa tidigare sammanhang.

I propositionen framhålls att direktivets karaktär av minimireglering ger goda förutsättningar att genomföra direktivet på ett sätt som står i samklang med svenska allmänna köprättsliga principer och som går väl att förena med den civilrättsliga lagstiftningen i övrigt. Det ger även möjlighet att genomföra direktivet så att dess konsumentskydd säkert blir uppfyllt, samtidigt som nu gällande skydd inte urholkas.

Ytterligare en utgångspunkt för direktivets genomförande bör, anför det i propositionen, vara att hålla fast vid den enligt regeringens uppfattning rådande balansen mellan köpare och säljare och att inte annat än i undantagsfall göra mer omfattande lagändringar än vad som direktivet kräver.

I det följande lämnas en översiktlig redogörelse för konsumentköpsdirektivets viktigare delar och regeringens förslag och bedömningar vad gäller direktivets genomförande i svensk rätt.

En central del av det som utgör direktivets konsumentskydd är *säljarens skyldighet att till konsumenten leverera avtalsenliga varor* (artikel 2.1). För att förenkla tillämpningen av principen om avtalsenlighet anges i direktivet att varor skall presumeras vara avtalsenliga om de uppfyller vissa i direktivet närmare angivna kriterier (artikel 2.2). Sålunda skall en vara anses vara avtalsenlig om den

a) stämmer överens med den beskrivning som säljaren har lämnat och har samma egenskaper som den vara som säljaren har förevisat konsumenten som prov eller modell,

b) är lämplig för det särskilda ändamål för vilket konsumenten behöver den och som han har informerat säljaren om vid tidpunkten för avtalets ingående och som säljaren har godtagit,

c) är lämplig för de ändamål för vilka varor av samma slag vanligen används, och

d) är av den kvalitet och ha de prestanda som varor av samma slag vanligen har och som konsumenten rimligen kan förvänta sig med hänsyn till varans art och med beaktande av de offentliga uttalanden om varans särskilda egenskaper som kan ha gjorts av säljaren, tillverkaren eller företrädare för denne.

Om det saknas särskilda avtalsvillkor skall alltså denna presumtionsregel användas för att avgöra om varan i fråga kan anses stämma överens med vad som följer av avtalet.

Motsvarande bestämmelser finns i huvudsak i 16 § konsumentköplagen. Enligt paragrafens första stycke gäller att en vara i fråga om art, mängd, kvalitet, andra egenskaper och förpackning skall stämma överens med vad som följer av avtalet. Om inte annat följer av avtalet, skall varan enligt 16 § andra stycket

1. vara ägnad för det ändamål för vilket varor av samma slag i allmänhet används,

2. vara ägnad för det särskilda ändamål för vilket köparen avsåg att varan skulle användas, om säljaren vid köpet måste ha insett detta särskilda ändamål och köparen har haft rimlig anledning att förlita sig på säljarens sakkunskap och bedömning,

3. ha egenskaper som säljaren har hänvisat till genom att lägga fram prov eller modell, och

4. vara förpackad på vanligt eller annars försvarligt sätt, om förpackning behövs för att bevara eller skydda varan.

Avviker en vara från vad som är avtalat eller, i avsaknad av avtal, från någon av de i punkt 1–4 angivna minimireglerna, skall den enligt 16 § tredje stycket 1 anses felaktig. Därutöver finns i 16 § tredje stycket 3 en supplerande bestämmelse om att varan skall anses felaktig också om den i något annat avseende avviker från vad som köparen med fog kunnat förutsätta. Därtill kommer att det i 19 § finns särskilda regler om felbedömningen för det fall köparen har förlitat sig på felaktig marknadsföring.

I propositionen konstaterar regeringen att såväl konsumentköplagen som konsumentköpsdirektivet ger uttryck för principen att säljaren är skyldig att leverera avtalsenliga varor. Utgångspunkten för felbedömningen bör, enligt vad som anförs i propositionen, även fortsättningsvis vara vad parterna kommit överens om i avtalet. Först om avtalet inte ger besked om hur varan skall vara beskaffad, bör allmänna regler om varans beskaffenhet komma till användning. Behov av någon lagstiftningsåtgärd med anledning av artikel 2.1 föreligger mot denna bakgrund inte enligt regeringens uppfattning.

Presumptionsregeln i artikel 2.2 anger således när en vara skall anses vara avtalsenlig, medan motsvarande bestämmelse i 16 § andra stycket konsumentköplagen anger när en vara skall anses vara felaktig. Enligt regeringens bedömning torde denna skillnad i systematik inte medföra någon skillnad i sak. Inte heller kan direktivet, anförs det i propositionen, anses hindra att konsumentköplagens allmänna bestämmelser om varans beskaffenhet även i fortsättningen utformas som minimiregler.

När det gäller de i artikel 2.2 a–d närmare angivna kriterierna för när en vara skall anses avtalsenlig konstateras i propositionen att dessa kriterier i allt väsentligt antingen motsvaras av vad som redan gäller enligt konsumentköplagen eller att svensk rätt ger konsumenten ett starkare skydd än vad som krävs i direktivet. I klarhetens intresse och för att garantera ett korrekt genomförande av direktivet föreslås dock en komplettering i 16 § andra stycket konsumentköplagen som innebär att varan – utöver att ha de egenskaper som säljaren har hänvisat till genom att lägga fram prov eller modell – också skall stämma överens med den beskrivning av varan som säljaren har lämnat.

En annan central del av direktivets konsumentskydd utgörs av de *rättigheter vid bristande avtalsenlighet* som konsumenten skall kunna göra gällande mot näringsidkaren. Om en vara inte är avtalsenlig, skall konsumenten ha rätt att i första hand få varan reparerad eller utbytt. Detta skall ske utan kostnad och inom rimlig tid och utan väsentlig olägenhet för konsumenten. I andra hand

har konsumenten rätt att kräva ett lämpligt prisavdrag eller att häva avtalet (artikel 3.2 och 3.3). Hävning får dock inte ske om felet är ringa (artikel 3.6).

Av 22 § konsumentköplagen följer att köparen, under vissa förutsättningar som anges i 23–29 §§, bl.a. kan kräva avhjälpande, omleverans, prisavdrag eller hävning av köpet om varan är felaktig. I propositionen gör regeringen bedömningen att de rättigheter som anges i artikel 3.2 motsvarar vad som redan gäller enligt påföljds katalogen i 22 § konsumentköplagen och att direktivet i detta avseende således inte kräver någon lagändring. För att på ett korrekt sätt genomföra direktivets bestämmelser i fråga om de närmare förutsättningarna för att konsumenten skall kunna göra gällande påföljderna avhjälpande och omleverans föreslås dock vissa ändringar i 26 och 27 §§ konsumentköplagen. Vidare föreslås en ändring i 28 § som rör förutsättningarna för prisavdrag och hävning.

Av artikel 3.1 följer att det alltid är säljaren som har det direkta ansvaret gentemot köparen för att varan är avtalsenlig. I artikel 4 finns dock bestämmelser om *säljarens regressrätt* som ger säljaren rätt att i sin tur rikta anspråk mot tillverkaren, en säljare i tidigare säljled eller någon annan mellanhand i avtalskedjan som är ansvarig för att varan är felaktig. Frågan om mot vem eller vilka säljaren kan vända sig regressvis – och på vilket sätt detta kan ske – skall, enligt direktivet, avgöras enligt nationell lag.

I propositionen konstateras att det av grundläggande avtalsrättsliga principer redan i dag följer att en säljare kan rikta anspråk mot sin avtalspart bakåt i en avtalskedja. Eftersom det i direktivet överlämnats åt medlemsstaterna att fritt avgöra mot vem eller vilka den slutliga säljaren skall få vända sig med sitt anspråk, krävs därför ingen lagstiftningsåtgärd med anledning av artikel 4. Det saknas vidare, anför det i propositionen, anledning att nu likväl överväga lagstiftning i frågan.

Enligt svensk köprätt är *reklamation* en förutsättning för att en köpare skall ha rätt att göra gällande påföljder på grund av fel i varan. Därvid blir två tidsfrister av betydelse. För det första skall reklamation ske inom viss tid efter det att felet upptäckts eller borde ha upptäckts. Vidare krävs – för det andra – att reklamationen sker inom viss tid efter det att köparen tagit emot varan. Den senare tidsfristen är således en preskriptionsfrist.

Av 23 § första stycket konsumentköplagen följer att köparen inte får åberopa att varan är felaktig om han inte lämnar säljaren meddelande om felet inom skälig tid efter det att felet märkts eller borde ha märkts. Av tredje stycket i samma paragraf framgår att preskriptionsfristen uppgår till två år, räknat från den tidpunkt då köparen har tagit emot varan, om annat inte följer av en garanti eller liknande utfästelse. Motsvarande gäller även enligt 17 § konsumenttjänstlagen (1985:716).

I artikel 5.1 föreskrivs att säljaren skall anses ansvarig när den bristande avtalsenligheten visar sig inom två år efter leveransen av varan. Om de påföljder som anges i artikel 3.2, dvs. reparation, utbyte, prisavdrag och hävning, enligt nationell rätt är föremål för en preskriptionsfrist, får den fristen inte löpa ut inom två år från tidpunkten för leveransen. Medlemsstaterna får

bestämma att konsumenten, för att vara bevarad vid sin rätt att åberopa att varan är felaktig, måste lämna säljaren meddelande om felet inom viss tid. En sådan reklationsfrist får enligt artikel 5.2 inte vara kortare än två månader från det att konsumenten upptäckte felet.

Regeringen konstaterar att direktivets reklationsfrist om två månader räknat från den tidpunkt då felet upptäcktes i allmänhet måste anses vara mer konsumentvänlig än vad som följer av konsumentköplagens krav på att reklamation skall ske inom skälig tid efter det att felet märkts eller borde ha märkts. I propositionen föreslås därför en bestämmelse av den innebörden att en reklamation alltid skall anses ha skett i rätt tid om det sker två månader efter det att köparen märkt felet. Den föreslagna bestämmelsen medger dock att reklamation sker inom en längre tid efter det att köparen märkt eller borde ha märkt felet om tiden i det enskilda fallet anses vara skälig. Motsvarande ändringar föreslås även i konsumenttjänstlagen.

När det gäller preskriptionstiden på två år gör regeringen bedömningen att genomförandet av direktivet i detta avseende inte kräver någon ändring i svensk rätt. Enligt vad som redovisas i propositionen bereds dock inom Regeringskansliet för närvarande frågan huruvida preskriptionsfristen likväl bör förlängas av andra skäl än direktivet.

Artikel 5.3 innehåller en *bevisregel* som tar sikte på det fall att ett fel – i praktiken en funktionssvikt – visar sig i varan redan efter en relativt kort tid av normal användning. Enligt artikeln skall, om motsatsen inte bevisas, en bristande avtalsenlighet som visar sig inom sex månader från leveransen av varan presumeras ha funnits vid tidpunkten för leveransen, utom när denna presumption är oförenlig med varans eller den bristande avtalsenlighetens art.

I konsumentköplagen finns i dag ingen motsvarande reglering. I stället är det i princip köparen som har bevisbördan för att en vara är felaktig och att felet fanns redan vid den för felbedömningen relevanta tidpunkten, dvs. avlämnandet. I rättspraxis har visserligen köparens bevisbörda tillämpats förhållandevis generöst mot köparen. Sålunda har det exempelvis ansetts tillräckligt för att beviskravet skall anses vara uppfyllt att köparen gör mer sannolikt att felet funnits redan vid avlämnandet än att det berott på någon senare inträffad omständighet (jfr rättsfallet NJA 1991 s. 481). Även med beaktande av denna för konsumenten fördelaktiga tillämpning av beviskravet är det dock, enligt regeringens bedömning, tydligt att artikel 5.3 kräver en ändring i konsumentköplagen. I propositionen föreslås därför en ny paragraf av innebörd att ett fel som visar sig inom sex månader efter det att varan avlämnades skall anses ha funnits vid tidpunkten för avlämnandet, om inte annat visas eller om detta är oförenligt med varans eller felets art.

I artikel 6 finns bestämmelser om *garantier*. Med en garanti avses i direktivet varje utfästelse som en säljare eller tillverkare utan extra kostnad gör till konsumenten och som innebär att han skall återbetala det betalade priset eller byta ut, reparera eller på något annat sätt befatta sig med konsumentvaran, om den inte motsvarar specifikationerna i garantibeviset eller i reklam som rör varan (artikel 1.2 e). En garanti skall vara juridiskt bindande för den som

utfärdar den och alltid innehålla viss information. Sålunda skall det tydligt förklaras vad garantin omfattar och vad som erfordras för att konsumenten skall kunna göra garantin gällande. Därutöver skall det anges att konsumenten har vissa rättigheter enligt den tillämpliga nationella lagen och att dessa rättigheter inte påverkas av vad som stadgas i garantin (artikel 6.2 och 6.3). För det fall en garanti inte skulle uppfylla de krav som uppställs i direktivet skall den i och för sig alltså vara giltig. Konsumenten skall således kunna åberopa sig på den, vilket framgår av artikel 6.5.

I konsumentköplagen finns inte någon definition av garantibegreppet. Verkan av garantier och liknande utfästelser regleras dock i 21 §. Enligt denna bestämmelse skall fel i varan anses föreligga om den under garantitiden försämras i det avseende som utfästelsen omfattar, såvida inte näringsidkaren gör sannolikt att varans försämring beror på olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse eller vanvård, onormalt brukande eller något annat liknande förhållande på köparens sida.

Regeringen gör i propositionen bedömningen att det saknas anledning att i konsumentköplagen införa någon definition av begreppet garanti och att svensk rätt får anses uppfylla direktivets krav i artikel 6.1 om att en garanti skall juridiskt binda den som ger garantin. Någon lagstiftningsåtgärd krävs därför inte i dessa avseenden. Däremot föreslås, för att genomföra artiklarna 6.2 och 6.3, ändringar i marknadsföringslagen som innebär att en näringsidkare som vid marknadsföringen erbjudit en garanti eller liknande utfästelse skall lämna köparen viss närmare angiven information samt att utfästelsen och informationen skall lämnas i en handling eller annan varaktig form. En näringsidkare som åsidosätter dessa skyldigheter skall, enligt förslaget, kunna drabbas av skadeståndssanktion, men inte marknadsstörningsavgift.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan konstatera att lagstiftningen inom EU:s medlemsländer vad gäller köp av konsumentvaror uppvisar en splittrad bild i en rad frågor, exempelvis påföljder vid fel i varan, garantier samt reklamlations- och preskriptionsfrister. Antagandet av konsumentköpsdirektivet med dess minimiregler på en förhållandevis hög skyddsnivå måste därför, enligt utskottets mening, ses som ett viktigt steg i strävan att förverkliga den inre marknaden, även för konsumenterna i den vardagliga handeln. Som framhålls i propositionen kommer nämligen ett mer likartat regelverk på området att göra det lättare för konsumenterna att dra största möjliga nytta av den inre marknaden. Samtidigt underlättar det för näringsidkarna att sälja sina varor i hela EU, vilket i sin tur kan ge upphov till en ökad konkurrens och ett ökat utbud. Konsumentköpsdirektivet kan således, när det är genomfört i hela unionen, antas komma att bli av stor betydelse för den framtida handeln inom EU.

De i propositionen framlagda lagförslagen och redovisade bedömningarna bygger, enligt utskottets uppfattning, på ett omsorgsfullt utrednings- och beredningsarbete och ger uttryck för en väl avvägd balans mellan de olika intressen som gör sig gällande på området. I det sammanhanget vill utskottet

särskilt framhålla sin tillfredsställelse över att regeringen, i samarbete med övriga nordiska länder, under förhandlingsarbetet lyckats påverka direktivets slutliga utformning i en sådan riktning att det kommit att ligga väl i linje med den nordiska köprätten och att en nordisk rättslikhet på området kunnat upprätthållas.

Någon motion har inte väckts med anledning av propositionen i denna del, och utskottet kan för sin del inte finna annat än att de föreslagna lagändringarna innebär att Sverige kommer att uppfylla vad som krävs i direktivet.

Med det anförda tillstyrker utskottet propositionen.

De i propositionen föreslagna bestämmelserna i 13 a och 29 §§ marknadsföringslagen (lagförslag 3) föreslås även ändras i proposition 2001/02:150 Lag om elektronisk handel och andra informationssamhällets tjänster, m.m. Denna proposition kommer att behandlas av utskottet senare under våren 2002 i betänkande 2001/02:LU29. Enligt utskottets mening bör de i detta ärende föreslagna ändringarna i marknadsföringslagen av författningstekniska skäl inte beslutas nu utan samordnas med lagförslagen i betänkande 2001/02:LU29. Lagförslag nr 3 bör därför, ehuru utskottet i sak ställer sig bakom propositionen också i denna del, utgå.

Köparens skydd mot säljarens borgenärer

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör anta regeringens förslag till en ny bestämmelse i konsumentköplagen. Den föreslagna bestämmelsen innebär att en köpare, vid köp som omfattas av konsumentköplagen, får sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer redan genom köpeavtalet. Något krav på besittningsövergång för att erhålla sådant skydd skall således inte längre gälla.

Allmän bakgrund

Med termen sakrätt avses rättigheter som är gällande inte bara mellan parterna i ett rättsförhållande utan också mot utomstående personer, dvs. tredje man. Som exempel på sådana rättigheter kan nämnas äganderätt till fast och lös egendom samt panträtt och andra säkerhetsrätter. Den viktigaste delen av det sakrättsliga regelsystemet avser under vilka förutsättningar parterna i ett avtalsförhållande har skydd mot tredje man på motsatt sida vid överlåtelse eller upplåtelse av en rättighet. Betydelsen av de sakrättsliga reglerna är stor, särskilt när det gäller den ena avtalspartens möjligheter att freda sitt anspråk mot den andra partens borgenärer vid utmätning eller konkurs som riktas sig mot den sistnämnde. Förvärvarens sakrättsliga skydd vid utmätning och konkurs hos motparten brukar kallas separationsrätt.

I svensk lagstiftning finns inte någon allmän bestämmelse om när äganderätten går över från säljaren till köparen vid överlåtelse av lös egendom och

köparen därmed blir sakrättsligt skyddad. Tidpunkten för äganderättens övergång har ansetts kunna bestämmas enligt två principer. Den ena, avtalsprincipen, innebär att äganderätten övergår till köparen i och med avtalet. Den andra, traditionsprincipen, innebär att äganderätten går över först genom tradition, dvs. då egendomen överlämnats till köparen, som därmed fått den i sin besittning. Med uttrycket besittning avses i dessa sammanhang inte att någon har en viss rättighet till t.ex. ett föremål, utan enbart det faktiska förhållandet att någon – med eller utan rätt – innehar någonting.

Vid tiden för tillkomsten av 1734 års lag eller något senare ansågs avtalsprincipen gälla som en allmän grundsats vid köp av lös egendom. Genom tillkomsten av förordningen (1835:25 s. 3) angående vad som iakttagas bör vid handel med lösören, vilka köparen låter i säljarens vård kvarbliva ändrades rättsläget när det gällde sådan lös egendom som brukar betecknas lösören eller lösa saker, dvs. i princip olika flyttbara saker som fordon, maskiner, möbler, råmaterial och varor. År 1845 ersattes 1835 års förordning med en ny förordning i ämnet. Denna författning är alltså gällande och har sedan år 1977 rubriken lag (1845:50 s. 1) om handel med lösören som köparen låter i säljarens vård kvarbliva. Liksom 1835 års förordning var lagen ursprungligen tillämplig endast vid utmätning men utvidgades år 1907 till att också gälla vid konkurs. Reglerna i förordningen och lagen innebär att den som köper en lös sak, men låter den stanna kvar hos säljaren måste iakttä vissa formföreskrifter för att egendom skall kunna skyddas mot att utmätas för säljarens skuld och, vid säljarens konkurs, från att räknas in bland konkursboets tillgångar.

De nämnda reglerna om s.k. lösöreköp kom i rättspraxis att motsatsvis tolkas så att köp av lösa saker som inte sker enligt formföreskrifterna kan ges sakrättsligt skydd först sedan egendomen kommit i köparens besittning.

Även vid rättshandlingar utanför lösöreköpslagens tillämpningsområde har traditionsprincipen stor betydelse. En gåva av lös sak är enligt lagen (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva inte giltig mot givarens borgenärer förrän det bortskänkta kommit i gåvotagarens besittning. Vid förvärv av löpande skuldebrev kräver skuldebrevslagen (1936:81) besittningsöverföring för uppnående av sakrättsligt skydd. Vidare förutsätter en giltig pantsättning av lös sak att det pantsatta kommit i panthavarens besittning (10 kap. 1 § handelsbalken).

Besittningens betydelse för frågan om när äganderätten övergår har också kommit till uttryck i utsökningsbalken. Enligt 4 kap. 18 § utsökningsbalken skall nämligen den som har lös egendom i sin besittning antas vara ägare till den, om det inte framgår att egendomen tillhör någon annan. Presumtionen medför att egendom i någons besittning i allmänhet kan mätas ut för dennes skuld. Reglerna i utsökningsbalken kan på detta sätt sägas vara en spegelbild av vad som gäller vid förvärv av lös egendom. Den omständigheten att en person har fått besittning till en sak har alltså stor betydelse för hans eller hennes möjligheter att skydda sina rättigheter vid utmätning eller konkurs på motpartens sida.

Även i andra avseenden har emellertid besittningen betydande rättsverkningar. Vid förvärv av egendom från en person som saknar rätt att förfoga över den blir förvärvaren skyddad mot den rätte ägarens anspråk på att få tillbaka egendomen, om förvärvaren var i god tro och fått egendomen i sin besittning. Bestämmelser om detta finns i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre. Vid kolliderande upplåtelser av rättigheter till viss lös egendom, t.ex. då samma sak säljs till två personer eller då den ene förvärvar äganderätten och den andre får panträtt i egendomen, gäller att den som först får egendomen i sin besittning har bättre rätt till den, under förutsättning att han eller hon var i god tro.

Utredningen om konsumenträttsliga frågor

Frågor rörande besittningens betydelse i svensk rätt var föremål för utskottets överväganden vid ett flertal tillfällen i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet med anledning av motioner med krav på ett förstärkt sakrättsligt konsumentskydd vid säljarens insolvens och konkurs och krav på en samlad översyn av den svenska sakrätten (se bl.a. bet. LU 1987/88:1, bet. 1989/90:LU5, bet. 1989/90:LU35 och bet. 1991/92:LU7).

När frågan behandlades hösten 1992 i det av riksdagen godkända betänkandet 1992/93:LU2 anförde utskottet att det måste krävas tungt vägande skäl för att frånga gällande ordning i svensk rätt vad gäller besittningsövergångens betydelse och konstaterade att sådana skäl då inte förelåg. Utskottet uteslöt dock inte att det på särskilda rättsområden kunde finnas anledning att överväga om kravet på besittningsöverföring för skydd mot säljarens borgenärer alltför borde upprätthållas och förutsatte att frågan om att ersätta lösöreköplagen med tidsenliga och för köparen praktiskt hanterbara bestämmelser skulle komma att tas upp till närmare överväganden inom Regeringskansliet.

Regeringen tillkallade i oktober 1993 en särskild utredare med uppgift att göra en utvärdering och översyn av vissa frågor med anknytning till konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen (dir. 1993:101). Utredningen antog namnet Utredningen om konsumenträttsliga frågor. I uppdraget ingick bl.a. att överväga behovet av ett förstärkt sakrättsligt konsumentskydd vid säljarens insolvens. Om ett sådant behov förelåg skulle utredningen överväga om ett förbättrat skydd kunde skapas genom bestämmelser om avsteg från traditionsprincipen vid konsumentköp. Utredningen hade även i uppdrag att bl.a. överväga frågor rörande preskriptionstiden för konsumentens rätt att göra gällande fel i en vara eller tjänst, konsumentens rätt att avbeställa en köpt vara eller en avtalad tjänst, omfattningen av näringsidkarens produktansvar och vissa avvikelser mellan konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen.

Utredningen redovisade sitt uppdrag i februari 1995 i betänkandet (SOU 1995:11) Nya konsumentregler. I betänkandet konstaterade utredningen att det fanns ett behov av att förstärka det rättsliga skyddet för konsumenter vid säljarens insolvens. Efter att ha övervägt och förkastat vissa andra alternativ, bl.a. en modernisering av lösöreköplagen, förordade utredningen att traditionskravet skulle avskaffas vid köp enligt konsumentköplagen och att köpa-

ren i dessa fall skulle vara skyddad mot säljarens borgenärer redan i och med köpeavtalet. Utredningen föreslog därutöver införandet av en ny bestämmelse i konkurslagen (1987:672) med den innebörden att återvinningsfristen beträffande köp och byte enligt konsumentköplagen skulle börja löpa först när varan kommit i köparens besittning.

Utredningen berörde även frågan om en generell övergång till avtalsprincipen vid överlåtelse av lösa saker, dvs. även för kommersiella köp, och drog slutsatsen att detta endast skulle medföra ett fåtal följdändringar och begränsade verkningar även i övrigt. Något förslag i detta avseende lades dock inte fram, eftersom frågan inte ingick i utredningens uppdrag.

Propositionen

I propositionen föreslår regeringen – efter hörande av Lagrådet – att riksdagen skall anta det i propositionen framlagda förslaget till en ny bestämmelse, 49 §, i konsumentköplagen (1990:932).

Regeringens förslag återges i bilaga 1 och lagförslaget i bilaga 2. Ingen motion har väckts med anledning av propositionen i denna del.

Regeringen gör i propositionen bedömningen att rättsläget vad gäller konsumentens skydd mot säljarens borgenärer inte är helt tillfredsställande och att det är svårt att motivera att konsumentens intresse att få ut den vara som han har köpt och betalat skall få vika för övriga borgenärers, dvs. i praktiken främst institutionella kreditgivares, intresse av att få utdelning för sina penningfordringar. Det är vidare, menar regeringen, lätt att invända mot att näringsidkarens fordringsborgenärer inte gärna enbart av det skälet att varan har lämnats kvar hos säljaren kan anses ha ett tillräckligt befogat anspråk på att få tillgodogöra sig en såld vara som näringsidkaren har erhållit betalning för och således få tillgodogöra sig såväl köpeskillingen som varan. I stället framstår det som naturligt att ge en bättre ställning åt konsumenten, vars anspråk är riktade mot en betald och individualiserad vara. Enligt regeringens uppfattning finns det således goda skäl för att konsumentens intresse att få ut sin vara skall ges försteg och att traditionskravet alltså skall överges vid konsumentköp.

Det kan visserligen, anföras det i propositionen, resas vissa invändningar också mot ett till konsumentköp begränsat övergivande av traditionsprincipen. Dessa invändningar är dock, enligt regeringens uppfattning, inte tillräckligt tungt vägande. I propositionen föreslås därför att det skall införas en ny bestämmelse i konsumentköplagen som innebär att köparen vid köp enligt konsumentköplagen skall vara skyddad mot säljarens borgenärer redan i och med köpeavtalet. Det skall således fortsättningsvis inte krävas att köparen får varan i sin besittning. En förutsättning för att köparen skall kunna åtnjuta ett sådant skydd är dock, enligt förslaget, att den köpta egendomen är individualiserad, dvs. att det vidtagits åtgärder så att det framgår att varan är avsedd för köparen. Till skillnad från Utredningen om konsumenträttsliga frågor gör regeringen den bedömningen att det inte föreligger tillräckligt behov av en särskild bestämmelse vad gäller utgångspunkten för återvinningsfristen i

konkurs vid köp som omfattas av konsumentköplagen. Någon sådan bestämmelse föreslås därför inte.

Som redovisats i det föregående fann Utredningen om konsumenträttsliga frågor att en generell övergång till avtalsprincipen endast torde medföra ett fåtal följdändringar och begränsade verkningar även i övrigt. Regeringen gör dock i propositionen den bedömningen att det inte finns tillräckligt stöd för en sådan generell reform och att det för närvarande inte heller är motiverat att överväga saken.

Utskottets ställningstagande

Utskottet kan konstatera att traditionsprincipen sedan lång tid tillbaka är av grundläggande betydelse för svensk rätt. Det är således ett utmärkande drag inom civilrätten att stor betydelse tillmäts det förhållandet att viss egendom finns i någons besittning. Som närmare redovisats i det föregående gäller detta inte bara inom köprätten utan också inom en rad andra rättsområden. En generell övergång från traditionsprincipen till avtalsprincipen bör, mot den bakgrunden, kräva tungt vägande skäl och att påtagliga samhällsekonomiska fördelar står att vinna med en sådan övergång. Utskottet delar regeringens bedömning att det inte föreligger tillräckligt stöd för en sådan genomgripande reform eller skäl att för närvarande närmare överväga frågan.

I likhet med regeringen anser utskottet däremot att traditionsprincipen bör kunna överges när det gäller köp enligt konsumentköplagen. Som framhålls i propositionen kom nämligen kravet på besittningsövergång för erhållande av sakrättsligt skydd till i en tid då de ekonomiska förhållandena i samhället var helt andra än i dag. Sålunda kan det vid den tiden ha framstått som mer naturligt att för borgenärsskydd uppställa krav på att besittningen till den sålda varan skulle ha frångått säljaren och övergått till köparen. Med den rörlighet och omsättning som numera råder när det gäller konsumentköp har de bakomliggande förhållandena helt ändrats och, som påpekas i propositionen, är det då inte ändamålsenligt med ett krav på besittningsövergång.

Som närmare utvecklas i propositionen föreligger vidare från konsumentskyddsaspekt ett behov av att stärka den rättsliga ställningen för konsumenterna vid säljarens insolvens och konkurs. Visserligen kan, som regeringen också påpekar, vissa invändningar riktas även mot den föreslagna mer begränsade övergången till avtalsprincipen. Bland annat gäller detta risken för skentransaktioner och gränsdragningsproblem mellan köp som faller inom respektive utanför konsumentköplagens tillämpningsområde. I likhet med regeringen gör dock utskottet den bedömningen att dessa invändningar inte väger över de fördelar som står att vinna med en övergång till avtalsprincipen i fråga om konsumentköp.

Med det anförda ställer sig utskottet bakom propositionen också i denna del och föreslår att riksdagen skall anta lagförslaget.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

I proposition 2001/02:134 föreslår regeringen (Justitiedepartementet) – efter hörande av Lagrådet – att riksdagen antar de i propositionen framlagda förslagen till

1. lag om ändring i konsumentköplagen (1990:932),
2. lag om ändring i konsumenttjänstlagen (1985:716).

Lagförslagen finns i bilaga 2 till betänkandet.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i konsumentköplagen
(1990:932)

2 Förslag till lag om ändring i konsumenttjänstlagen (1985:716)

